

דבר העורך

חוברת זו של חברה ורווחה מוקדשת לציון יובל לאקדמיזציה של הלימודים לעבודה סוציאלית בישראל. האוניברסיטה העברית הייתה הראשונה לייסד תוכנית אקדמית לעבודה סוציאלית ב-1958. בעקבות האוניברסיטה העברית הוקמו ארבעה בתי ספר נוספים באוניברסיטאות המחקר: בתל-אביב, בבר-אילן, בחיפה ובבאר-שבע. יש תוכניות אקדמיות להכשרת עובדים סוציאליים גם במכללות הבאות: ספיר, אשקלון, אריאל, תל-חי וצפת.

ימיו של מקצוע העבודה הסוציאלית כעיסוק שנלמד באוניברסיטה ואשר לזכותו נזקפים נכסים של ידע, מחקר, חוכמת המעשה ולגיטימציה חברתית, מגיעים למאה שנים (בתי הספר הראשונים לעבודה סוציאלית בארצות-הברית הוקמו באוניברסיטת פנסילבניה בפילדלפיה, באוניברסיטת שיקגו ובאוניברסיטת קולומביה בניו-יורק בתחילת המאה ה-20). יחד עם זאת זכור הדין וחשבון של אברהם פלקסנר (Flexner, 1915), אשר נקרא לעמוד בראש ועדה שתכריע "האם העבודה הסוציאלית היא פרופסיה"? מסקנותיו של פלקסנר היו שהעבודה הסוציאלית חסרה טכנולוגיה להתערבות הניתנת להעברה ולהוראה. כן מצא פלקסנר ליקוי עיקרי בהיותה יותר מדי רחבה בגבולותיה ובהגדרתה, והיא לוקה בהגדרת מטרת הטיפול. ומסקנתו של המחבר: "תחומי העיסוק של העבודה הסוציאלית הם כה רבים ומגוונים, עד שלא ניתן לנסח דיסציפלינה חינוכית מוגדרת" (עמ' 588).

אף על פי כן, מצוקות וצרכי אנוש הכתיבו את צמיחתה של העבודה הסוציאלית בארצות-הברית בעיקר, אך גם באירופה ובמיוחד באנגליה. בארצות-הברית צמחה העבודה הסוציאלית מתוך שני מקורות ראשיים של התנדבות: מרכזים קהילתיים (settlement houses) ואגודות הצדקה (charity organizations society). המרכזים הקהילתיים תפסו את תפקידם בעיקר כהתערבות סביבתית וקהילתית למען יחידים ומשפחות במצוקה, ואילו אגודות הצדקה התרכזו בטיפול פרטני ביחידים ובמשפחות, והדגש בעבודתם הושם על דינמיקה תוך-אישית ותוך-משפחתית. רבים מן הנזקקים לטיפול סוציאלי היו קורבנות המהפכה התעשייתית, שעקרה משפחות מאמצעי הייצור, שהיו מרוכזים קודם לכן במבנים משפחתיים וקהילתיים סולידריים, וקלעה אותם למצב של פועלים מנוכרים בקווי הייצור בתעשיות האריגה, הכימיקלים

והפלדה בפרברי הערים. עובדים רבים לא עמדו בדרישות הפיזיות והמנטליות הקשות וכשלו יחד עם משפחותיהם.

בצד הפעילות ההתנדבותית של המרכזים הקהילתיים ואגודות הצדקה, החלו באוניברסיטאות להכשיר עובדים סוציאליים, שימלאו תפקידים בתחום הרווחה. כאמור, מאחרי מקצוע העבודה הסוציאלית עומדות כבר כמאה שנות ניסיון בהכשרה אקדמית. כיום אין כמעט אוניברסיטת עילית בארצות-הברית ובאנגליה שאינה מציעה תוכניות הכשרה לעבודה סוציאלית. אוניברסיטאות אלה מכשירות סטודנטים לעבודה סוציאלית למלא תפקידי שדה, וכן לעסוק בניסוח מדיניות, הוראה ומחקר. טפח מתוך פועלו המסועף של המקצוע, הן בהיבטיו השימושיים והן בהיבטיו האקדמיים והמחקריים, אצור בארבעת כרכי האנציקלופדיה לעבודה סוציאלית שיצאה לאור לא מכבר (Mizrahi & Davis, 2008) ובהם כ-2,000 עמודים. זוהי כבר המהדורה ה-20 של האנציקלופדיה, אשר יוצאת לאור בארצות-הברית ומטרתה לשמש מאגר ידע המשקף את הנושאים והסוגיות המרכזיים המעסיקים את המקצוע.

הקמתו של בית הספר האקדמי הראשון באוניברסיטה העברית סימנה, בעצם, הכרה מצד הממסד האוניברסיטאי בחשיבותה של הכשרה עיונית, מחקרית ומעשית למקצוע שקודם לכן לא נחשב אקדמי. הכניסה לתוך כותלי האוניברסיטה לפני כחמישים שנה הייתה כעין מהפכה בתפיסת העולם של אנשי המקצוע שהפכו מורים באקדמיה. הציפיות להוראת ידע שיטתי, לכתיבה ולמחקר היו בבחינת נטע זר ברפרטואר התפקידים המקצועיים שרובם הוכשרו אליהם. השנים הראשונות באקדמיה לא היו קלות למייסדים ולסוללי הדרך בה, אך דומה כי שכרם היה רב. הישגי העבודה הסוציאלית בהנהגת האוניברסיטאות הם רבים ומרשימים. ביובל השנים שחלפו הכשירו האוניברסיטאות, ומאוחר יותר גם המכללות, אלפי בוגרים ומוסמכים בעבודה סוציאלית. כשלוש מאות תארי דוקטורט הוענקו על ידי חמש אוניברסיטאות המחקר. הסגלים הנוכחיים של מורי האוניברסיטאות והמכללות כמעט כולם צמחו והתפתחו באקדמיה הישראלית, והם דור העתיד של החוקרים והמורים בבתי הספר האקדמיים בישראל. היבול המחקרי והעיוני של המורים והחוקרים באוניברסיטאות ובמכללות בישראל יכול להתחרות בתפוקות האקדמיות של בתי הספר המובילים בארצות-הברית ובאירופה.

לציון מאורע מכונן זה של השקת התוכנית האוניברסיטאית הראשונה לעבודה סוציאלית מוקדשת חוברת מיוחדת זו. מימי אייזנשטדט ודוד בר-גל סוקרים במאמרם את שלבי המשא ומתן, התכנון והכינון של בית הספר האקדמי הראשון לעבודה סוציאלית באוניברסיטה העברית. כפי שניתן להיווכח מן הדיונים ותכניהם, הרי שחברו להם יחדיו במקרה זה תנאים היסטוריים וסוציולוגיים מיוחדים: הצורך בקליטת מאות אלפי עולים בעלי צרכים מיוחדים יחד עם יוזמת מוסדות כמו ג'וינט

ישראל, אשר ראשיו הבינו את חשיבות פיתוח מקצוע חיוני זה למדינה הצעירה ועתירת הבעיות בתחום האנושי והחברתי. למשאבים שהעמיד הגוינט למפעל ההקמה, הן כאמצעי תמיכה מוסדית והן במימון נדיב, היה חלק חשוב בהצלחת התפתחות האקדמיה בעבודה סוציאלית בישראל. פרופ' שמעון שפירו, ששימש כאסיסטנט בימיו הראשונים של בית הספר ע"ש ברוואלד, ומאוחר יותר הקים את בית הספר לעבודה סוציאלית באוניברסיטת תל-אביב, סוקר את מגמות ההתפתחות ואת הסוגיות העיקריות שעמן מתמודדת ההכשרה האקדמית לעבודה סוציאלית בישראל. בעקבות שני המאמרים, העוסקים באספקטים של התפתחות הלימודים האקדמיים בעבודה סוציאלית, ארבעה המאמרים הנותרים נבחרו כדי לשקף מה שנראה בעינינו כנושאים החשובים ביותר בהכשרה המקצועית לקראת עבודה סוציאלית במאה ה-21. מאמרו של אהרון רוזן עוסק בנושא היישום של גישת הפרקטיקה מבוססת העדויות. נושא זה עובר כחוט השני בהכשרה וביישום של עבודה פרופסיונלית בכל מקצועות הסיוע (Gibbs, 2003). מנגד לגישת הפרקטיקה מבוססת העדויות, התפתחה הפרדיגמה של המחקר והפרקטיקה המסתמכת על נרטיבים של נשואי הטיפול והסיוע. גבריאלה ספקטור-מרזל פורשת בפנינו את הפרדיגמה של המחקר הנרטיבי תוך הצבעה על הרלוונטיות שלו הן למחקר והן לפרקטיקה בעבודה הסוציאלית. יקותיאל צבע פורש במאמרו את התפתחות קבוצות הלמידה והשימוש שלהן בידע מקוון כאמצעים לפיתוח העובדים המקצועיים בסוכנויות הרווחה. במאמרם של עידית בליט-כהן והלל שמיד מתועדת תוכנית להכשרת עובדים סוציאליים במרכז הקהילתי-אקדמי באחת משכונות ירושלים, פרי פיתוחו של בית הספר ע"ש פאול ברוואלד.

במדור סוקרים ספרים בחוברת הנוכחית מוצגים בהרחבה ארבעה ספרים חדשים וכן נסקרים בקצרה שלושה ספרים חדשים במדור חדש על המדף. רחל וינשטיין סוקרת את ספרם הערוך של מהל, חובב וגולן: "התמכרויות, אלימות ועבירות מין, טיפול לאור החוק". שלהבת עטר-שוורץ סוקרת את ספרה של תמי רוז: "ילדי ההפקר: החצר האחורית של תל-אביב המנדטורית". עליזה שנהר סוקרת את ספרם הערוך של רחל הרץ לזרוביץ ויזהר אופלטקה: "מגדר ואתניות בהשכלה הגבוהה בישראל". גבי שפיר סוקר את ספרה של רקפת ולשיק: "עד נפש: מהגרים, עולים פליטים והממסד הפסיכיאטרי בישראל".

חוברת מיוחדת זו, על מאמריה המייצגים סוגיות מרכזיות בתפקוד העבודה הסוציאלית, היא עדות חותכת לכברת הדרך העצומה שעשה המקצוע מאז הפיכתו לאקדמי, בדרך להפיכתו למקצוע שווה ערך במשפחת מקצועות הסיוע (helping professions). מאפייניו של מקצוע סיוע: קאדר פעיל של אנשי אקדמיה האמונים על יצירה ואצירה של ידע ותיאוריות שענינם חקר ותייעוד של תפקודם התקין והסוטה של יחידים, משפחות וקהילות; חקר ותייעוד של דרכי התערבות לשיפור רווחת

דבר העורך

אוכלוסיות אלה, והערכה שיטתית של תוצאות ההתערבויות המקצועיות. ידע זה מוקנה לסטודנטים המכשירים עצמם למקצוע. בהופכם לעובדים מן השורה ובעקבות התנסותם בשדה העבודה הסוציאלית, הם צוברים ניסיון – חוכמת המעשה, שהיא פרי השילוב בין התיאוריה והפרקטיקה.

כתב העת חברה ורווחה, שמלאו לא מכבר 30 שנים לפעילותו באצירה ובתיעוד, הן של ידע אקדמי והן של חוכמת המעשה בשדה העבודה הסוציאלית, הוא בבחינת עדות "שחור על גבי לבן", כי אכן ראוי לראות במקצוע העבודה הסוציאלית הנלמד באקדמיה כפרופסיה שוות ערך במשפחת מקצועות הסיוע. המקצוע עשה כברת דרך רבה מאז הדוח של אברהם פלקסנר, ובניגוד למסקנתו ב-1915, ניתן לראותו היום כ"דיסציפלינה חינוכית מוגדרת".

בברכה,

פרופ' דוד ברגל

עורך ראשי

מקורות

- Flexner, A. (1915). Is social work a profession? In *Proceedings of the National Conference of Charities and Correction* at the Forty-Second Annual Session held in Baltimore, Maryland, May 12-19, 1915 (pp. 576-590). Chicago: Hildman.
- Gibbs, L. (2003). *Evidence-based practice for the helping professions*. Pacific Grove, CA: Brooks/cole.
- Mizrahi, T., & Davis, L. (Eds.) (2008). *Encyclopedia of social work*. New York: Oxford University Press.